

EYÜP'ÜN PLANLANMASINDA ADIMLAR

Prof. Dr. Zekiye YENEN

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Plalama Bölümü öğretim üyesidir. Lisans ve yüksek lisans öğrenimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde mimarlık ve kentsel tasarım alanında, doktora öğrenimini İstanbul Teknik Üniversitesi'nde şehircilik alanında yapmış, 1975-79 yılları arasında mimar olarak çalışmıştır. 1980 yılından buyana Yıldız Teknik Üniversitesi'nde akademisyen olarak bulunmaktadır.

Uzmanlık alanı kent tarihi kapsamında Türk kentleri ve koruma alanlarında kentsel tasarımdır. Osmanlı döneminde kentlerin oluşumu, gelişimi ve özellikleri, kültürel birikimin planlamada değerlendirilmesi, turizm sektörü – planlama ilişkileri, İstanbul'un mekânsal gelişimi ve genel biçiminin değişimi konularında bilimsel çalışmaları ve Türkçe ve İngilizce yayınları vardır.

1995-2006 yılları arasında İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nda üyelik yapan Z.

Yenen halen bölümde Şehircilik Anabilim Dalı başkanlığı ve üniversitede Akademik Değerlendirme ve Kalite Kurulu üyeliği görevlerini sürdürmektedir.

Dr. Elif Örnek ÖZDEN

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesidir. Lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimini Yıldız Teknik Üniversitesi'nde tamamlamıştır.

1995 yılından buyana Yıldız Teknik Üniversitesi'nde akademisyen olarak bulunmaktadır. İlgi alanları kentsel koruma, turizm-planlamadır. Kentsel koruma, korumanın yasal ve kurumsal boyutları üzerine yayınları bulunmaktadır.

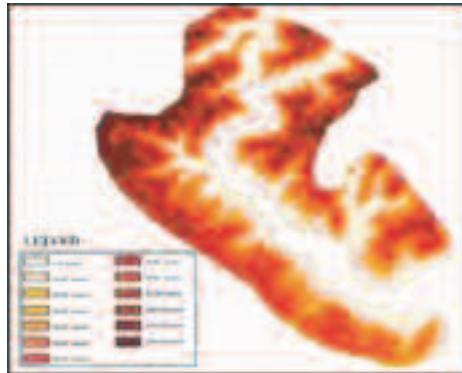
Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü eğitim faaliyetlerinde 1998 yılından buyana Eyüp'e yer vermektedir. Bir yerleşmenin tanınması, öğrenilmesi, anlaşılması, yorumlanması ve planlanması öğretisi amaçlı birinci aşama çalışmalarımız ilk ürünlerini, Eyüp Belediyesi'nin katkısı ile basılan, Eyüp'ün sosyal, ekonomik ve fiziksel çözümlemesini ele alan bir kitap ¹ ve bir kısmı Eyüpsultan Sempozyumlarında sunulan bildiriler ile vermiştir. O tarihte Haliç'ten Karadeniz kıyılarına uzanan ilçe bütününden gelerek Gaziosmanpaşa – Alibeyköy – Eyüp üçgeninde dönüşümlenen, giderek Bayrampaşa ile Haliç arasında Kentsel Sit Alanı ve çevresine odaklanan 'Eyüp'ü planlama' hedefimiz 2004 yılında yeni bir merhaleye taşınmış bulunmaktadır. 2005-2006 Akademik döneminde bölümümüzde son sınıf eğitiminde Planlama ² ve diploma çalışması ³ aşamasında ele alınan Eyüp, ülkemiz kentlerinin gündemine oturan, İstanbul Metropolitan Alanı'nda da sözkonusu olan kentsel dönüşüm hareketi koşutunda, bu kez Alibeyköy'de ve Kentsel Sit Alanı'nda yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda;

- Eyüp yerleşim alanına Haliç coğrafi mekânı bütünlüğünde yaklaşım,
  - Kentsel Sit Alanında Eyüp'ün kimliği ile uyumsuz oluşumların iyileştirilmesi,
  - kaliteli bir kentsel yaşam çevresi hedefi doğrultusunda plansız yapılaşmış Çırcır ve Karadolap altbölgesinde kentsel sağlıklaştırma, kentsel yenileme ... projeleri elde edilmesi,
  - planlama – dönüşüm sürecinin modellenmesi
- çalışmaları yapılmıştır.

Bu yazı kapsamında, gelinen aşamada, Haliç bütününden yaklaşımla Eyüp'ün güncel kentsel meseleleri konusunda sorular açılacak, eğitim programı kapsamında yapılan çözümleme - değerlendirme çalışmaları ve proje örnekleri aracılığıyla açıklamalar yapılacaktır, - Alibeyköy'de seçilen çalışma alanları ve Eyüp merkezde Kentsel Sit Alanı örnekleri özelinde - şehir planı ve mimar akademisyenlerin Eyüp'ün planlama konularına yaklaşımı ile ilgili bilgi verilecektir.

1. Haliç bütününden yaklaşım

İstanbul'un Haliç'e kıyısı olan ilçeleri özelindeki akademik çalışmalarda - bir süredir- meselelere Haliç coğrafi mekânı bütünlüğünde yaklaşılması ilkesinden hareket edilmektedir ⁴. Haliç coğrafi mekânı Haliç doğal suyunun güneyindeki, kuzeyindeki ve batısındaki karaları parçalayan akarsu vadilerinin yönlendiği, tepeler ve Haliç'e yönelen yamaçlarla tanımlı, bütünlük arzeden doğal bir mekândır. (bakınız: şekil 1) Bu mekândaki her olumsuzluk ya da her yapıcı yaklaşım tüm Haliç coğrafi mekânını etkilemektedir.

şekil 1 - Haliç Coğrafi Mekânı

kaynak: E. Yüçetürk, 2001: 14

Haliç coğrafi mekânında; sanayileşen

ülkelerdeki uygulamaların benzeri yaklaşımla kıyıda sanayi tesislerinin yapılması, İstanbul kent nüfusunun hızlı artışı ve kente göçenlerin öncelikle mevcut yerleşim alanlarında ve sanayi alanları yakınında yoğunlaşması sürecinde her türlü çevre kirliliği (su kirliliği, hava kirliliği, fizikî yapılaşma kirliliği ...) sorunu yaşanagelmektedir. Haliç'in çevresinin yoğun bir iskân ve çalışma alanı olması arazi kullanım hatalarına, bağlı olarak ulaşım (trafik kirliliği, erişebilirliğin kısıtlanması vb.) sorunlarına yolaçmıştır. Bu sorunlu durum iki yakasında doğal öğelerin ve tarihi yerleşmelerin yer aldığı Haliç ve çevresinin köhnemesine, prestij yitimi ve uzun yıllar ihmal edilmesine neden olmuştur.

Ancak yakın geçmişte yaşanan;

* Haliç kıyılarının sanayi tesislerinden arındırılması,

* bağlı olarak sanayinin atıkları ve evsel atıklarla koku ve kirlilik kaynağına dönüşen Haliç'in temizlenmesi çalışmalarının başlatılması,

* Haliç'e yönelen tarihi yerleşmelerin (Eyüp, Beyoğlu, Tarihi Yarımada) kentsel ve tarihi sit alanı ilân edilmesi Haliç coğrafi mekânını kuran doğal yapının güçlendirdiği kentsel peyzajın özelliklerinin yeniden farkedilmesine, bu doğal suyolu ve onu çevreleyen yerleşik alanlardaki korunacak değerlerin bulunduğu potansiyellerin İstanbul'un kimliği açısından taşıdığı önemin anlaşılmasına neden olmuştur.

Bu doğrultuda, aşağıda örneklenen bazı gelişmeler, örneğin;

* İstanbul Metropolitan Alanı ölçeğindeki planlarla Haliç çevresindeki tarihi çekirdeğe yönelik arazi kullanım

kararları,

* sit alanlarının planlanması gerekliliği,

* Haliç kıyılarındaki eski sanayi arsalarının ve dolgu alanlarının yeşil alanlara dönüştürülmesi ve giderek planlanması girişimleri kamuoyunun ilgisinin Haliç'e yönelmesini sağlamıştır.

İstanbul Metropolitan Alanı'nın 1995 tarihli 1:50000 ölçekli Ana Planı'nda Haliç'e biçilen rol 'barınma + kültür + turizm' odağıdır. Haliç ve çevresi, günümüzden kabaca üçbin yıl öncesine uzanan geçmişle, tarihsel, estetik, mimarlık ve sanatsal özelliği bulunan ve birarada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla önemi olan kültürel ve doğal çevre elemanlarının potansiyelidir. Bu özelliklerin sürdürülebilmesi için tarihsel çevrenin çağdaş yaşantıya uygun işlevler kazandırılarak ve gelişme ile bütünleşerek korunması başarılı bir planlamanın esasıdır.

Planlı çevre; çevresel kalitenin, estetik kentsel görünümün sağlanması ve Haliç coğrafi mekânının metropolitan alanın prestij bölgesi olarak işlev görmesi için yaşamsal gerekliliktir. Aşağıdaki bölümlerde Eyüp ile ilgili akademik çalışmalar bu bakış açısıyla aktarılmaktadır.

2. yapılan çalışmalar eşliğinde konuya yaklaşımın açıklanması

Bu çerçevede Haliç coğrafi mekânı bütünlüğünde yapılacak işler;

* çevre kirliliğine neden olan arazi kullanımın planlı bir şekilde iyileştiril-

mesi,

* silüet değerleri ve görünüm açısından İstanbul'un tarihi çekirdeğinin kimliğine saygılı yaklaşımlar geliştirilmesi,

* su yüzeyinin ve kıyının rekreasyon amaçlı kullanımının planlanması,

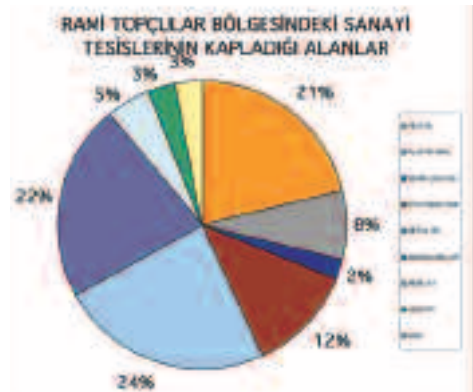
* kıyının geri bölgesi ile birlikte ele alınması,

* planlamanın uygulama ve işletme safhalarının programlanması,

* tüm bu içeriğin modellenmesi başlıklarında sıralanabilir.

2.1. çevre kirliliğine neden olan arazi kullanış

Haliç kıyıları sanayiden arındırılmış ve Haliç su yolu temizlik çalışmaları başlatılmıştır ancak, konuya Haliç coğrafî mekânı bütünlüğünde yaklaşmadığından, Haliç'e akan Kağıthane ve Alibey derelerinin havzalarındaki yasadışı sanayi alanlarının atıkları ve Eyüp'ün batısında Rami - Topçular Sanayi Bölgesi içerdikleri ateşli-gürültülü ve çevre kirliliği yaratıcı imalât türleri ile bu çevreyi kirletmeye devam etmektedir. (bakınız: şekil 2) Eyüp İlçe merkezinin şehirlerarası ve kentçi ana ulaşım arterleri ve bağlantı yolları ile

şekil 2 - Rami - Topçular Sanayi Bölgesinde sanayi türleri ve kapladıkları alan

kaynak: Planlama 7, Eyüp Çözümleme – Değerlendirme – Model Çalışması, 2005

kuşatılmış olması, sanayinin bu yollarla komşuluğu ve Haliç sahil yolu ile kesintisiz bağlantısı bu vehameti artırmaktadır. (bakınız: şekil 3) Yukarıda sözü edilen ana planda “sanayiden dönüşecek hizmet alanı” olarak belirlenen Rami - Topçular Sanayi Alanı için desantralizasyon planları kısmen yapılmış olmakla birlikte Alibey Barajı havzasını kirleten sanayi ile ilgili tasarımlar tarafımızdan bilinmemektedir.

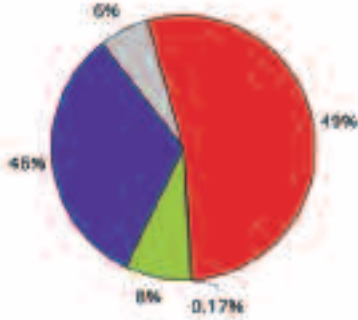

şekil 3 - Eyüp'te 'plansız' sanayi alanları ve çevre arazi kullanış, mevcut durum, 1:10000 (mor renk sanayi alanlarını göstermektedir)

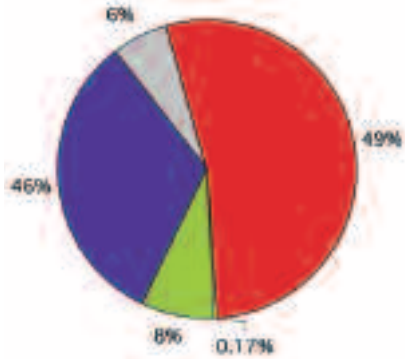
kaynak: Planlama 7, Eyüp Çözümleme – Değerlendirme – Model Çalışması, 2005, C.Öngel

Sözü edilen bu 'plansız' konumlanmış ve plansız büyüyen / yayılan sanayi alanlarının önemli diğer etkisi çalışma alanlarının hemen yakın çevresinde yerleşen 'plansız' konut alanlarıdır. Sanayi çalışanlarının barınma talebi, Eyüp ve çevresinde olmak üzere, Sağmalcılar'da (Bayrampaşa), Taşlıtarla'da (Gaziosmanpaşa), Alibeyköy'de, Kağıthane'de gecekondulu mahallelerini ve hisseli oluşan, halen yasallaşma sürecinde olan yoğun barınma alanlarını ortaya çıkarmıştır. İstanbul İl merkezinde ve Eyüp İlçe merkezinde çalışanların sektörel dağılımı grafiklerinin karşılaştırılması sanayi çalışanı açısından Eyüp'ün metropoliten alan içindeki yerine (bakınız: şekil 4), bağlı olarak Eyüp'te plana muhtaç konut alanlarının

İSTANBUL İL MERKEZİ SEKTÖREL DAĞILIM

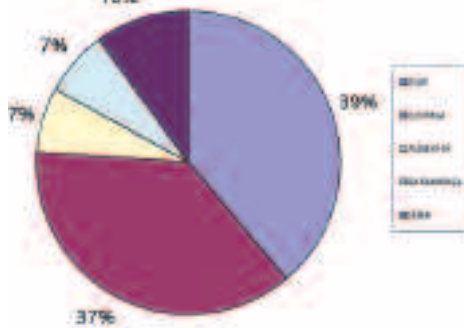
İSTANBUL İL MERKEZİ SEKTÖREL DAĞILIMI

şekil 4 - İstanbul ve Eyüp sektörel dağılım karşılaştırması:

İstanbul il merkezinde sanayi sektörü çalışanlarının toplam kayıtlı çalışanlara oranı %32 iken bu oran Eyüp İlçe merkezinde % 46'dır.
kaynak: Planlama 7, Eyüp Çözümleme – Değerlendirme – Model Çalışması, 2005

SANAYİ BÖLGESİNDE ÇALIŞANLARIN İKAMET ETTİKLERİ İLÇELER

şekil 5 - Bu çalışmada sözü edilen sanayi alanlarında çalışanların ikamet ettikleri ilçeler içinde 3030 sayılı Yasa (1984) çerçevesinde Eyüp'ten ayrılan Gaziosmanpaşa ile Bayrampaşa ilçelerinin paylarını gösteren grafik
kaynak: Planlama 7, Eyüp Çözümleme – Değerlendirme – Model Çalışması, 2005

varlığına işaret etmektedir (bakınız: şekil 5).

Tüm bu plansız oluşumlar, havza, vadi, manzara noktası, yapılaşma için uygun olmayan zemin, değerli tarım arazisi, orman, koru, mezarlık alanı ve mülkiyet ayrımı gözetmeksizin, çevreyi tüketmiştir. Haliç'in yanbaşında soluksuz yayılan, kentsel yaşamın gerektirdiği donatı ve hizmet alanlarından yok-

şekil 6a - Haliç Bütününde Değerlendirme Planlama 8, 2005, O.Günüç

şekil 6b - Eyüp - Alibeyköy Mevcut Durum Değerlendirmesi

kaynak: Planlama 7, Eyüp Çözümleme – Değerlendirme – Model Çalışması, 2005, M. Kulabaş, R.Oflaş, İ.Çıkrık, T.Kayacan, C.Öngel

sun, ulaşım sorunları da yaşanan bu çevrenin sorunları Eyüp'ün de sorun-

larıdır. (bakınız: şekil 6a, 6b)

Çevre kirliliğine neden olan arazi kullanımının planlı bir şekilde iyileştirilmesi amacıyla örneğin;

* Haliç'e atıklarını bırakan sanayinin desantralizasyonu planlanmalı,

* çağdaş ulaşım sistemleri tercih edilmelidir.

Haliç'e atıklarını bırakan sanayinin desantralizasyonu üst ölçekte (ülke-bölge ölçeği ve metropoliten alan ölçeği) yapılacak planlar ve programlarla desteklenmesi beklenen bir konudur. İstanbul Metropoliten Alan planlarında organize olmayan sanayinin yerleşik alan çeperlerine yönlendirilmesi öteden beri (1981 onaylı 1:500000 planının hazırlık aşamasından itibaren) kararlaştırılmaktadır (arzulanan bir durumdur). Yine ülke ve bölge ölçeğinde geliştirilen "İstanbul'un küresel ilişkiler için kültür ve hizmet kenti olarak hazırlanması", bu yönde "kent ekonomisinde sektörel dağılımda sanayinin payının azaltılması" kararları sözkonusudur. Ancak İstanbul halen bir sanayi kentidir, bu nedenle kırsal alandan niteliksiz işgücü çekmektedir. Bunun yanı sıra İstanbul'un önceki belediye sınırları dışında gelişen beldeler ile giderek yayılan yerleşik alanı, bu durumun büyükşehir ve yerel yönetimler marifetiyle geliştirilen konut alanları ile destekleniyor olması, hatta yeni stratejik plan yaklaşımlarında metropoliten alanın artması öngörülen nüfusun iskân alanı olarak da sözü edilen alanların işaret edilmesi bu konudaki engeller olarak ortada durmaktadır.

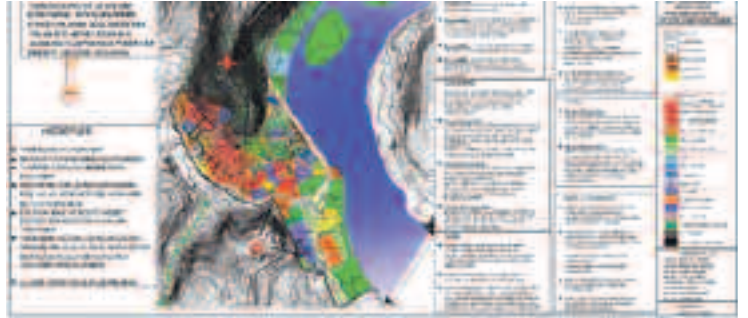
İstanbul'da kentiçi ulaşımda lâstik tekerlekli ulaşımın egemenliği sürmekle beraber son dönemlerde

çağdaş ulaşım sistemlerine, örneğin raylı ulaşım sistemlerine de kaynak ayrılmaktadır. Kara ulaşımında raylı ulaşım modlarına geçilmesi arazi kullanışı önemli ölçüde etkileyecek bir gelişmedir. Bu durum fırsat bilinerek örneğin;

* nazım planlarda 1° arter olarak yer alan sahil yollarının hızlı seyrüfere izin vermeyecek şekilde tasarlanması, düzenlenmesi, kademesinin düşürülmesi,

* denizyolu ulaşımının teşvik edilmesi, bu çerçevede; gezi tadındaki seferlerin yanısıra özellikle sabah ve akşam saatlerinde hızlı seferler konulması, dolgu alanları nedeniyle yerleşmeden ayrı düşen iskelelerin yerleşme merkezleri ile ilişkilerinin yeniden tesisi, (bakınız: şekil 7a-b)

* raylı ulaşım modlarının diğer

şekil 6c - Eyüp - Alibeyköy Sentez Planlama 8, 2006, S.Öztürk

ulaşım modları ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

şekil 7a - Haliç Sahil Yolu ve Eyüp İskelesi ile ilgili mevcut durumdan farklı planlama yaklaşımı örneği,

Planlama 8, 2006, O. Günüç

2.2. siluet ve görünüm ile ilgili konular

Haliç coğrafi mekânı, İstanbul'un kırsal alandan yoğun göçe maruz kaldığı 20. yüzyılın son yarısına değin,

gravürlere ve tablolara esin kaynağı olan estetik ve panoramik görünüm-lerin de mekânıdır. Ancak sanayinin bu doğal limanda konumlanması ve yoğunlaşması sürecindeki plansız oluşumların yanısıra yasal mevzuatta da destek bulan ve 'coğrafyadan kaynaklanan doğal özellikler', 'kentsel görünüm', 'kent estetiği', kentin kimliği ile özdeşleşen 'siluet değerleri', kentin algılanmasında önemli 'imaj öğeleri' (simge yapılar, odak noktaları vd.) ... gibi kavramlarla desteklenmeyen 'imar planlılığı' (!) koşullarında bu güzelliklerin yitirilmesi riski ile karşılıklı kalınmıştır. Nitekim, Alibeyköy ve Kağıthane başta olmak üzere, Haliç

rihsel çekirdeğinin kimliğine saygılı yaklaşımlar geliştirilmeli, Haliç coğrafi mekânında ilginç bakı noktalarına sahip olan, bu nedenle Haliç silüetinde önemli payı bulunan Eyüp'ün planlanmasında da bu konu önemsenmelidir. Tepelerde ve yamaçlarda yerleşen kentlerimizin oluşum ve gelişimindeki ilkelerin ayırdına varmak, yöneliş, manzara değerleri, su yüzeyini seyretmek ... gibi Anadolu yerleşmelerinde binlerce yıldır uygulanmakta olan tasarım yaklaşımlarını anlamak Haliç'te estetik kentsel görünümü hedefleyen yapıcı uygulamalar için yeterli olabilecektir.

şekil 7b -Haliç Sahil Yolu ve Eyüp İskelesi ile ilgili mevcut durumdan farklı planlama yaklaşımı örneği, Ş.Çelebi

coğrafi mekânında konumlanan yerleşmeler çirkin, aynı zamanda sağlıklı yapılaşma alanlarına dönüşmüştür. (bakınız: şekil 8)

Siluet değerleri ve görünümü açısından İstanbul'un ta-

şekil 8 - Eyüp ve Alibeyköy'den görünüm

2.3. su yüzeyinin ve kıyının kullanımı

Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Haliç ile çevrelenmiş bir yarımada konumlanan, 1970'lere değin su yüzeyi ile doğrudan ilişki içinde kıyıya koşut gelişen İstanbul metropolitenleşme sürecinde kuzeydeki doğal eşiklere doğru büyümüştür / büyümektedir. Bu yayılma sonucunda, artan mesafeler nedeniyle, İstanbul'da yaşayanların su yüzeyleri ile ilişkisi giderek kısıtlanmış, kentliler rekreasyon amaçlı dahi kıyı ve deniz ile ilişki kuramaz olmuşlardır. Bunda kıyılarda sanayi, depolama, mezbaha, hal ... gibi geniş alan gereksinen ve çevrelerini kirleterek olumsuz etkileyen işlevlerin yerleşmesinin yanı sıra ulaşım için acele çözüm yaklaşımlarının da önemli payı vardır. Yerel yönetimler ana ulaşım arterlerinin ve çok düzlemli kavşakların sahil şeridinden ve kıyıda dolgu alanlarından geçirilmesini, otobüs, minibüs, dolmuş, taksi duraklarına sahilde yer gösterilmesini uzun zamandır uygulamaktadırlar.

Bu durum Haliç kıyılarını ve bağlı olarak Eyüp'ü de etkilemiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarihi Yarımada'yı dolaşan ve Eyüp sahilinden kuzeye uzanan sahil yolunu kentiçi 1° arter olarak kabul etmektedir. Çok şeritli bir hız yolu olarak düzenlendiğinden bu yol; genişliği, üzerinde akan hızlı ve yoğun araç trafiği, çevre araziden farklı kotu ... gibi nedenlerle gerideki bölgeyi sahilten ayırmaktadır. Bu olumsuzluğu bir ölçüde gidermek üzere, farklı çözümler geliştirilebilir. Örneğin, kül-

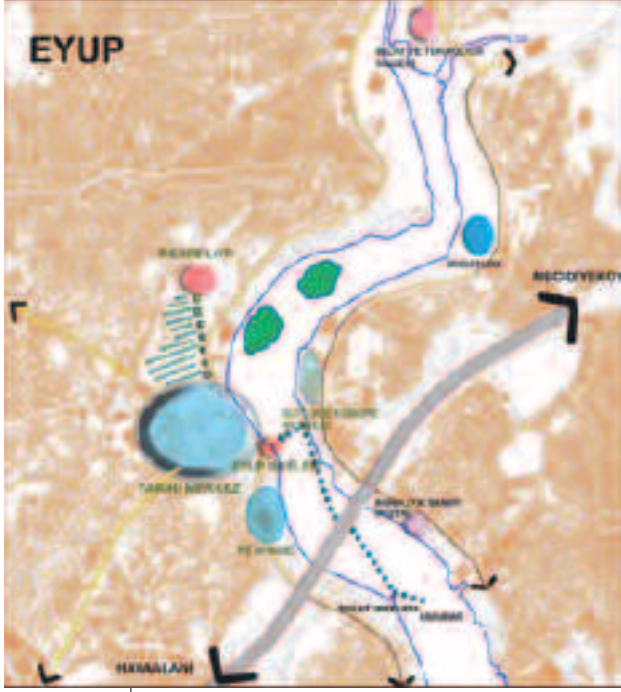
türel işlev verilen Silâhtarağa Termik Santrali ile Piyer Loti manzara terası – gününbirlik turizm alanı ve Kağıthane'de tarihi mezbaha alanında inşa edilen Sütlüce Kongre Merkezi bir sacayağı gibi düşünülerek Haliç'in bittiği noktada, kıyıda ve su yüzeyine hakim bir noktada, etkin bir 'kültür – rekreasyon – seyir' üçgeni kurgulanabilir. (bakınız: şekil 9) Haliç'e ve Anadolu Yakası'na doğru İstanbul'un tarihi çekirdeğine müstesna bir görüş açısına sahip olan Piyer Loti Tepesi halen kıyı ile teleferik aracılığıyla ilişkilendirilmiş bulunmaktadır; Feshane anıt yapısının yakınındaki bu hat, Haliç adalarını da seyrettirecek, Sütlüce Kongre Merkezi'ne uzatılabilirse Eyüp bu üçgende kültürel odakların yeme-içme-dinlenme alanı olarak işlevlendirilebilir. Silâhtarağa kültür odağının, Sütlüce Kongre Merkezi'nin ve Eyüp kıyısının denizyolu ulaşımı ile desteklenmesi bu odağı metropoliten alan içinde güçlü kılacağı gibi karayolu ulaşım ağına yüklenilmesini de önleyecek, kentlilerin deniz ile ilişkizliğine ise bir çözüm olabilecektir.

3. Eyüp bütününden yaklaşım

Bu yazı kapsamında örneklenen çalışmalar Eyüp İlçesi'nde Kentsel Sit

şekil 9 a- Silâhtarağa Kültür Odağı – Piyer Loti – Sütlüce Kongre Merkezi : 'kültür – rekreasyon – seyir' üçgeni

şekil 9 b - 'kültür – rekreasyon – seyir – odakları Planlama 8, 2006, Ş. Çelebi

Alanını, Alibeyköy ile Gaziosmanpaşa'yı ve Silahtarağa'yı içine alan, Haliç ve Bayrampaşa arasında kalan bölgede yoğunlaşmıştır.

İstanbul Metropoliten Alanı ölçeğinden yaklaşılarak ve bu bölgeye odaklanarak Eyüp için geliştirilen vizyon, sanayi alanlarının -planlama gereği- desantralizasyonu sürecinde, "hizmet üreten kültür merkezi"dir. Bu cümle ile özetlenen; İstanbul'da sanayi tesislerinin çatılmasından buyana Eyüp'ün sanayi alanları ve sanayi çalışanlarının barınma alanları ile özdeşleşen kimliğinin / rolünün, üst ölçekli plan kararlarından da etkilenerek, dile getirilen bu vizyon doğrultusunda yakın gelecekte değişecektir.

Bu değişim öncelikle sektörel bazlı olarak vazedilmektedir. Şöyle ki; Rami – Topçular Sanayi Bölgesi'nin iş bölgesine dönüşümü, akarsu vadilerindeki yasadışı sanayi tesislerinin kaldırılması vb. plan kararlarının uygulanması sürecinde Eyüp'teki sakinlerin

profili de değişecektir. Zira bu çalışma alanlarında istihdam edilen vasıfsız, dolayısıyla düşük gelir grubu işgücü Eyüp'ten ayrılarak sözkonusu tesislerin yeniden yapılanacağı alanların yakınındaki konut alanlarını tercih edecektir. Bu sanayi tesislerinde istihdam edilen eğitimli çalışanların bir kısmı Eyüp'te gelişmesi planlanan hizmet sektörüne kayacaktır. Bu süreçte Eyüp'teki iskân alanlarına hizmet sektörü çalışanı talep gösterecektir. Sözün kısası, "sektörel dağılımda hizmet sektörünün ağırlık kazanması"nın öngörülmesi 'sakinlerin sosyo-ekonomik düzeyinde farklılaşma' demektir. Bu ise konunun "sosyal dönüşüm modeli" ile ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Sosyal dönüşüm modeli çerçevesinde, Eyüp'te belirlenen çalışma alanında, çözüm bekleyen konular (aşağıda);

- * konut alanları,
- * merkez,
- * donatı alanları

vurgusuyla tartışılmaktadır.

Konut alanlarının -Kentsel Sit Alanı ve Alibeyköy bazlı- incelenmesinden çalışma alanında; planı yapılmış alanlar (örneğin sit alanı), planla gelişmiş alanlar (örneğin toplu konut alanı, gecekondu önleme bölgesi) ... gibi yasal statüdeki konut alanlarının yanısıra gecekondu alanı, hisseli tapu ile gelişmiş alanlar ... gibi plansız oluşmuş barınma alanlarının da varolduğu anlaşılmıştır. (bakınız: şekil 10) Yine bu alanların irdelenmesinden Eyüp'te -yasal ya da yasadışı- tüm konut alanlarında görülen ortak sorunların yanısıra belli bir konut alanına özgü sorunların da varlığı saptanmıştır. Eyüp'te tüm yerleşim alanındaki (konut alanları ve merkez)

ortak sorunlardan biri mahalle ölçeğinde gerekli donatı alanlarının bulunmaması, varolanların ise alan büyüklüğü ve nitelik olarak yetersizliğidir. (bakınız: şekil 11) Bunda öngörülerini aşan nicelik ve yoğunluktaki nüfusun rolü olduğu kadar bu olumsuzluğa yolaçan plansızlığın, yasadışı oluşumlara göz-

yuman politik tercihlerin de önemli payı vardır.

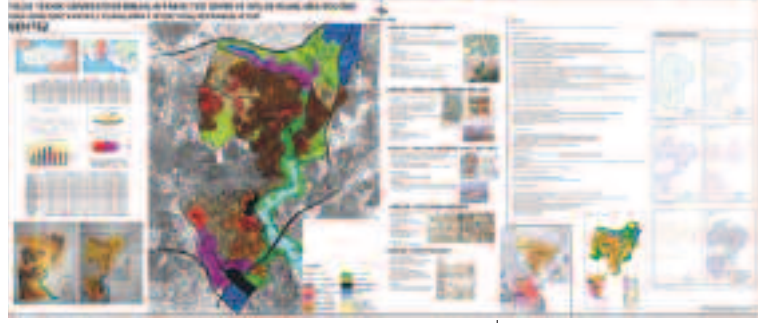
şekil 10 - Eyüp'te bölgeler

kaynak: Planlama 7, Eyüp Çözümleme – Değerlendirme – Model Çalışması, 2005

şekil 11 - Eyüp'te donatı irdelemesi

kaynak: Planlama 7, Eyüp Çözümleme – Değerlendirme – Model Çalışması, 2005

İstanbul bütününde 3° kademe olarak nitelendirilen Eyüp merkezi hizmet üretimi açısından kendi hinterlandına egemen olamadığı gibi yakın çevresinde bulunan ve kolay erişilebilen merkezlerin etkisi altındadır. Manevi açı-

şekil 12 - Eyüp'de sentez çalışmalarından örnek
Planlama 8, 2006, R.Oflaş

dan ülke ölçeğinde hinterlanda sahip olan Eyüp merkezi ne bu rolünün gerektirdiği yeterli donatıya ne de her yaşta sakinlerinin periyodik ihtiyaçlarının giderilmesi, eğitim - kültür - spor - dinlenme - eğlenme gereksinmelerinin karşılanması donatısına sahiptir. Bunda şüphesiz Eyüp'ün metropoliten bir alanda, üstelik tarihi çekirdeğe yakın konumlanmasının, üst kademe yollarla kuşatılmış olmasının ve Haliç sahilinden koparılmış olmasının etkisi vardır. Bu durumu etkileyen bir faktör de Eyüp'ten 3° merkez olarak yararlanabilecek batısındaki yerleşmelerin hızlı erişim yolları ve toplu taşıma sistemleri ile doğrudan daha üst kademe merkezlere bağlanıyor olmasıdır. Bu olumsuz durum raylı sistem hatlarının konumlandırılması ve programlanmasında da sürdürülmektedir. Oysa Eyüp;

* konumu itibarıyla,

* sanayi tesislerinden boşalacak, merkez olarak gelişmesi öngörülen alanlar gözetilerek Eminönü'nde sıkışan ve Tarihi Yarımada'dan desantralize edilmesi uygun olacak sektörler için altmerkez olarak planlanabilir. Bu yaklaşım Eyüp bütünlüğünde merkezler kademelenmesinin planlanması çalışmalarını başlatacak, Eyüp'te programlanan dönüşüm projelerini ateşleyecektir. (bakınız: şekil 12)

4. detaylı çalışmalar / örnek alanlar

Yazının giriş bölümünde sözü edilen proje çalışmaları alt ölçekte Kentsel Sit Alanında merkez bölgesinde ve sit alanı kapsamında güneyde yer alan mahallelerde (Nişancı Mustafa Paşa ve çevresi), Alibeyköy’de ise Emniyettepe ve Çırcır, Karadolap mahallelerinde yoğunlaşmıştır.

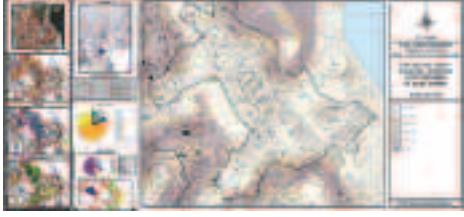
Kentsel Sit Alanı; Haliç kıyısında Eyüp Sultan Külliyesi’nin ve çevresinde gelişen merkezin konumlandığı deniz kotuna yakın rakımdaki düz alanı ve bu düzlükte kıyıya açılan vadi tabanları ile konut alanlarının konumlandığı yamaçları kapsamaktadır. Vadiler arasından batıya doğru yükselen, eğim oranı yer yer %40 ve üzeri değerlere sahip bu topoğrafyada Haliç’e ve çevreye panoramik bakış açılarına sahip tepeler bulunmaktadır. Eyüp yerleşimi merkezden çevreye doğru açılan vadi tabanlarını izleyen ışınsal yollar (bugünkü İslambey Caddesi, Eyüp Bulvarı, Dügmeçiler Caddesi) boyunca gelişmiştir. 1979 yılından buyana ‘sit’ statüsü ile anılan 168 hektar büyüklüğündeki Eyüp Kentsel Sit Alanı anıt yapıların, tarihî mezarlıkların ve mezarların, sivil mimarlık ürünlerinin yoğunlaştığı, özgün yol dokusu eğimli alanda, organik yapıda ve çıkmaz sokaklı büyük yapı adaları tanımlayarak gelişmiş bir alandır.

Perakende ticaret birimleri ve kişisel hizmetler ağırlıklı kent merkezi de ışınsal akslar üzerinde ve genellikle zemin katlarda yerleşmiş, kentsel donatılar merkezde yoğunlaşmıştır. Alanda tek yapı ölçeğinde yapılan saptama çalışmalarında ilginç bulgular el-

de edilmiştir. Örneğin, ‘sit alanı’ sıfatı ile çelişkili bir biçimde yapıların %60’ından fazlası betonarme yapıdır, yine 1993 tarihli koruma planında 3 katlı yapılara izin verilen kentsel sit alanında yapıların kabaca % 35’i 4-7 katlı yüksek yapılardır. Bu yapıların yatay boyutları Eyüp’ü kentsel sit alanı mertebesine yükselten anıt eserlerin ve geleneksel yapıların ölçülerine uyumaktadır ne de tarihî çevreye işlevsel uyum ve silüet endişesi taşımaktadır. “Çivi çaktırılmadığı”ndan yakınılan kentsel sit alanında halen yapıların en az 1/3’ü 1980 yılı, yani sit ilânı sonrasında, inşa edilmiştir; 1930 öncesinden varlığını sürdürebilen yapılar yapı stokunun ancak %7’sini teşkil etmektedir. Kentsel sit alanındaki yeni yapılaşma cephe karakteri (açıklık oranları, malzeme seçimi, renk, zemin kat yüksekliği ...) bakımından da geleneksel çevreye uyumsuzdur. ‘Korunması gerekli kültür varlığı’ olarak anılan yapılarda gelişen merkez işlevleri ise geniş vitrin talepleri, envai çeşit tabelâları ... ile bu yapıları, tescil edilme nedenleri açısından, tahrip etmekte, kentsel estetik bu yönden de zedelenmektedir.

Eyüp merkezinde önemli konulardan biri de ulaşım kademelenmesinin bulunmayışı ve bunun tezahürü olarak merkezde otopark alanlarına yer verilmiş olmasıdır. Oysa yerel yönetimin ve sorumlu mimar ve plancıların çabaları ile Eyüp Sultan Külliyesi çevresi yolların özgün kotlarına indirilerek uygun malzeme ile döşeme kaplamalarının yenilendiği, yayalaştırılmış bir alandır. İstanbul’da yaşayanların pek sahip olmadıkları, kentlilerin kentsel ortamı araçlardan arındırılmış güvenli meydanlarda yaşama olanağı Eyüp’te sağ-

lanmıştır, bu özelliğin daha da uygar seviyelere taşınması gerekir. (bakınız: şekil 13a - 13f)

şekil 13a - Eyüp Kentsel Sit Alanı'nda merkez analizler

Planlama 8, 2006, C. Öngel

Bunun için sit alanı bütününde anıt yapıların yer aldığı / tanımladığı odakların ilişkilendirilmesi, ziyaretçiler için güzergâh önerileri geliştirilmesi, merkezin kıyı ile ilişkilendirilmesi, ulaşım planlaması ile kademelenme, farklı ulaşım türleri arasında entegrasyon sağlanması, merkezin hinterlandı ile ilişkilerinin yoğunlaştırılması, otopark alanlarının merkezin çeperlerinde çözümlenmesi gerekmektedir.

şekil 13b - Eyüp, sentez, 1: 4000

Planlama 8, 2006, R. Oflaş, T. Kayacan

şekil 13c - Eyüp'te tescilli yapı özellikleri, 1: 1000

Planlama 8, 2006, R. Oflaş

şekil 13d - Eyüp Kentsel Sit Alanı, sentez, 1: 1000

Planlama 8, 2006, T. Kayacan

şekil 13e - Eyüp Kentsel Sit Alanı'nda silüet çalışmaları

Planlama 8, 2006, T. Kayacan

şekil 13f - Eyüp Kentsel Sit Alanı'nda 1979 Koruma Planına göre irdeleme

Planlama 8, 2006, R. Oflaş

Eyüp İlçe nüfusunun ~%24'ü kentsel sit alanında ve çevresinde (batısında ve güneyinde), nüfusun büyük çoğunluğu ise Alibeyköy'de ve kuzeyinde TEM otoyoluna doğru gelişen alanda yaşamaktadır. Bunlardan Emniyettepe Mahallesi Silâhtarağa'nın komşuluğunda, Çırçır ve Karadolap mahalleleri ise Alibeyköy ile Akşemsettin mahalleleri arasında yer almaktadır.

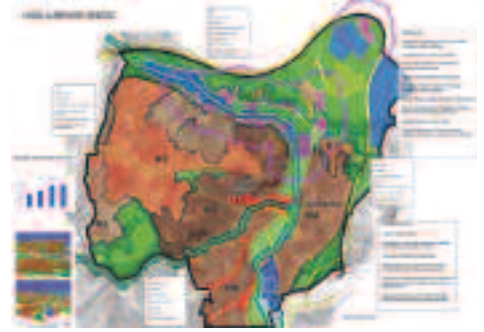
Emniyettepe Mahallesi; 1/5'i %30'un üzerinde eğimli, % 60'ı jeotek-

nik açıdan yerleşilemez ya da kritik, dalgalı bir topoğrafyada yer almaktadır. Arazinin % 14'ü kamunun mülkiyetinde bulunan, %42'si özel mülkiyete konu olan, %44'ü ise hisseli tapu ile oluşan bu mahalle yasadışı yapılaşma ile oluşmuş, süreç içinde af yasaları ile yasalık kazandırılmaya çalışılan sağlıklı ve niteliksiz bir konut alanıdır. Dere vadilerindeki istimlak kararı uygulanmamış sanayi tesisleri ile alandaki barınma işlevi ile uygun olmayan küçük sanayi türleri de çevresel kaliteyi olumsuz etkilemektedir.

Emniyettepe'de arazi kullanım değerleri açısından; konut alanı 20 hektar büyüklüğünde bir alana azami hektarda 170 kişi yoğunlukta yayılmakta, eğitim, sağlık, dini tesis, ticaret donatıları 38 hektar büyüklüğündeki, 2000 yılı sayımına göre 6000 nüfuslu mahallede, sadece %7 alan işgal etmektedir. Kullanılabilir yeşil alan ve kültürel donatı açısından da yoksunluk çekilen mahallede tüm hanelerde telefon bağlantısı bulunduğu halde hiçbirinde internet kullanılmamaktadır. Mahallede ulaşım kademelenmesinin bulunmayışı, plansız gelişigüzel oluşumların topoğrafyayı dikkate almaması nedeniyle basamaklı yolların varlığı altyapının ve belediye hizmetlerinin erişimi ve mahallelinin kentsel hizmetlere erişmesi yönünden sorunlar yaşanmasına neden olmakta, bu durum da mahallede sosyal iletişim ortamının oluşumunu olumsuz etkilemektedir.

Yapı stokunun 1/3'ü onarılamaz, 1/3'ü ise taşıyıcı sistem onarımı gerektiren durumda olan Emniyettepe Mahallesi günümüzde yerel yönetimce dönüşüm alanı olarak kabul görmektedir. Mahallenin kültür odağı ilân edilen Si-

lâhtarağa Termik Santrali alanı ile komşuluğu fırsat bilinerek, planlanan bu ateşleyicinin Haliç'in boynuzlarını oluşturan kısımdan dereler boyunca iç kısımlara uzanan bir kültür ve rekreasyon vadisi ile kuzeydeki tüm konut alanlarının açık ve yeşil alan gereksinmesini karşılayabilecek potansiyelin-

şekil 14 a- Alibeyköy, sentez, 1: 5000

Planlama 8, 2006, M. Keser

şekil 14 b- Alibeyköy, sentez, 1: 5000

Planlama 8, 2006, B.Baş

den ve iyileştirici etkisinden yararlanılmak gerekir. Yapılan hane halkı anketlerinden; Emniyettepe'de halen çalışanların %60'dan fazlasının hizmetler sektöründe istihdam edildiği, %30'nun gelirin asgari ücret seviyesinde olduğu, bu nedenle mahallenin yenilenmesi için gerekli kaynağın sakinlerden sağlanamayacağı, ancak önemli bir kısmının yaşadığı bu çevreyi değiştirmek istediği, yarıdan çoğunun koşulları bir nebze daha iyi olan Eyüp merkezde yaşamayı tercih ettiği bulguları da dikkate alınarak ve Eyüp'te sanayiden dönüşecek hizmet alanları potansiyeli bu işgücü açısından da değerlendirilerek dönüşüm için uygun bir ortamın va-

roldüğü anlaşılmaktadır. (bakınız: şekil 14a-b,15)

Çırçır ve Karadolap Mahallelerinin kapladığı alanın 1/5'i %30'un üzerinde eğimli, % 8'i yerleşmeye uygun olmayan bir topoğrafyada yer almaktadır. Mülkiyeti Büyükşehir Belediyesi ve vakıf elinde bulunan arazide gelişen plansız konut alanları sonradan yasallaştırılma sürecine girmiştir. Yapılan hane halkı anketlerinde sakinlerin %55'i konutlarının tapu tahsis belgeli olduğunu bildirmiş, %45'i soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bölgedeki yapı stoku genelde 1970 sonrası dönemde yapılmış niteliksiz yapılardan oluşmakta, mahallede barınma işlevi ile uyuşmayan metal sanayii de yer almaktadır. Çırçır ve Karadolap mahallelerinde 65 hektar büyüklüğündeki alanda 2000 yılı sayımına göre 40000 kişi yaşamaktadır. (bakınız: şekil 16 a-b)

Ayrıntılı bilgi toplama, araştırma, çözümlene ve sentez çalışmaları sonrasında konut alanları, müdahale biçimleri bakımından;

- korunacak, sağlıklılaştırılacak planlı konut alanları,
- çevresi ile ilişkilendirilecek planlı toplu konut alanı,
- dönüşüme tabi olarak yenilenecek gecekondular alanları,
- ıslah / sağlıklılaştırma operasyonuna tabi olacak gecekondular önleme alanı şeklinde gruplanmış, proje çalışmaları da bu kurgularla yönlendirilmiştir.

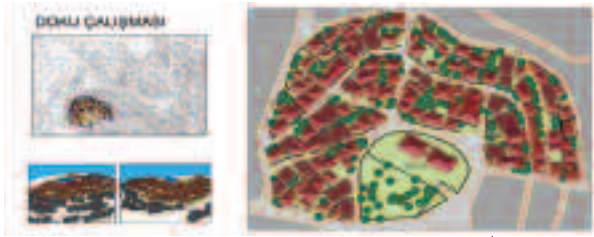
Fiziksel yapının yeniden üretim sürecinde sözkonusu bölgelerde yapılan çalışmalarda, dönüşüm için uygun alanların saptanması ve model geliştirilmesi sürecinde;

şekil15- Emniyettepe, sentez, 1: 1000
Planlama 8, 2006, B.Baş

şekil 16 a- Çırçır Karadolap mahallesinden doku örneği
Planlama 8, 2006, C. Okman

şekil 16 b- Çırçır Karadolap mahallesinden doku örneği, 1: 500
Planlama 8, 2006, M.Keser

- yerleşilemez alanlar oranı,
- dönüşümün sosyal boyutu, konut arzının eski sakinler için mi yapılacağı ya da hitap edeceği sosyal grup,
- arsa üretiminin mi, konut üretiminin mi uygun olacağı konusu ve
- etaplama

dikkate alınan etkenler olmuştur.

5. Bitiriş

Kent planlamada eğitiminde ilke çevresel kalitenin planlama yoluyla elde edilmesinin araştırılması ve öğretilmesidir. Eyüp'ün planlanması ile ilgili olarak son dönemde kurumumuzda yapılan çalışmalarda da temel yaklaşım bu olmuştur. Bu öğreti çerçevesinde, çözümleme - değerlendirme çalışmaları yapılmış, seçilen problemlerle ilgili proje önerileri geliştirilmiştir. Eyüp-Sultan sempozyumlarının 10.sunda yer alan bu bildiri aracılığıyla şehir plancı ve mimar akademisyenlerin Eyüp'ün planlama konularına yaklaşımı -kısmen- özetlenmeye çalışılmıştır.

Eyüp için Haliç coğrafi mekânı bütünlüğünden yola çıkarak geliştirilen bu sistemli yaklaşımın başarısı;

* Haliç kıyılarının 'sürdürülebilir kültür vadisi' anlayışıyla, geri bölgesi ile birlikte / bütünlük içinde ele alınması,

* planlamanın uygulama ve işletme safhalarının programlanması,

* tüm bu içeriğin modellenmesi ile olanaklıdır.

Planlama modelinde etaplama önemli bir bileşen olarak yer alır. Konu ile ilgili etaplama önerisi;

1. sit alanının + siluete giren plansız konut alanlarının + Silâhtarağa Termik Santrali alanının öncelikle ele alınması, bu doğrultuda sit alanı bütününde anıt yapıların yer aldığı / tanımladığı odakların ilişkilendirilmesi, ziyaretçiler için güzergâh önerileri geliştiri-

lmesi, koruma planının bu anlayışı da içerecek kapsamlı güncellenmesi, Ali-beyköy'ün Haliç görünümüne giren yamaçlarındaki barınma alanlarının çağdaş konut alanları olarak dönüşümünün planlanması, kıyıda atıl alanların işlevlendirilerek kamunun yararlanmasına sunulması,

2. merkez bölgesinin + niteliksiz konut alanlarının sağlıklılaştırılması, bu amaçla kentsel sit alanındaki merkezin kentsel tasarımının gerçekleştirilmesi, merkez gelişme alanlarının İstanbul bütününde ve Eyüp İlçesi bütününde kademelendirilerek, donatı gereksinmesinin de karşılanabileceği bir yaklaşımla planlanması, çevreye zarar veren her türlü işlevin bölge dışına yönlendirilmesi, boşalan alan ve yapıların işlevlendirilmesi,

3. kuzey ulaşım bağlantıları, Gazi Osman Paşa bağlantısı, Haliç sahil yolu ve Rami'den geçerek batıya uzanması planlanan raylı sistem için farklı seçenekler ve/veya düzenleme önerileri üretilmesi, farklı ulaşım türleri arasında, arazi kullanım ilişkileri gözetilerek, entegrasyon kurgulanması şeklinde geliştirilebilir.

Eyüp 'hizmet üreten kültür merkezi' olarak geleceğe hazırlanırken ödün verilmeyecek yönler; Eyüp'ün ülke, İstanbul ve Haliç bütünü içindeki uhrevi niteliğinden kaynaklanan kimlik öznelliklerin sürdürülmesi, bunun için tarihsel çevrenin korunması ve Haliç siluet değerlerinin yeniden kazanılması, kıyıların, akarsu vadilerinin, havzaların korunması, açık ve yeşil alanlar olarak

düzenlenmesi, böylelikle yerleşmenin drenajının sağlanması, dinlenme ve spor alanları donatısının karşılanması, ... çağdaş yaşam koşullarında bir merkez ve konut çevresi düzenlenmesidir.

Göndermeler

1Yenen, Z., Akın, O., Berkmen Yakar, H., editörler, *Eyüp - Dönüşüm Sürecinde Sosyal, Ekonomik, Mekansal Çözümleme - 1998-99 SP 216 ile Planlama Stüdyosu 5 & 6 Çalışma Grubunun ve Öğrencilerinin analiz çalışmalarının değerlendirilmesi*, İstanbul: YTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir & Bölge Planlama Bölümü ve Eyüp Belediyesi, 2000.

2Koç, E., Dinçer İ., Yenen, Z., "İstanbul Metropolitan Alanında Çevre İle Uyumlu Kentleşme Olgusunda Eyüp Örneği", *Cumhuriyet' in 75.Yılı ve Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yılı Onuruna Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, 17-19 Şubat 1999, İstanbul, *Kent ve İnsan*, İ. Öztürk vd., editörler, 1999, c.1, ss. 125-136.

•Akın, O., Berkmen Yakar, H., Hatipoğlu, H., "Kent Kültürümüzün Dünü ve Bugününün Değerlendirilmesi Işığında Eyüp", *Cumhuriyet' in 75.Yılı ve Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yılı Onuruna Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, 17-19 Şubat 1999, İstanbul, *Kent ve İnsan*, İ. Öztürk vd., editörler, 1999, c.1, ss. 254-273.

•Yenen, Z., "Planlamada Veri Oluşturmak Üzere Eyüp'te Korunacak Değerler", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IV. Eyüpsultan Sempozyumu*, 5 - 7 Mayıs 2000 / Tebliğler, İstanbul, Eyüp Belediyesi, ss. 164-177.

•Yenen, Z., Berkmen Yakar, H., "Eyüp'te

Ekonomik ve Sosyal Değişimin Fiziksel Doku Aracılığında İrdelenmesi", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu*, 11-13 Mayıs 2001, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Md., ss.130-139, 2001.

•Yenen, Z., "Eyüp'ü Planlamak", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüpsultan Sempozyumu*, 7 - 9 Mayıs 2004 / Tebliğler, İstanbul, Eyüp Belediyesi, ss. 140-147.

3Planlama 7 Yürütme Kurulu: Prof.Dr. Z. Görgülü, Doç.Dr. Z. Enlil, Y.Doç.Dr. A.D.Özdemir, Dr. E. Örnek Özden, Ar.Gör. E.Seçkin.

•Planlama 8 (Diploma çalışması) yürütme kurulu: Prof.Dr. Z. Yenen, Prof.Dr. H. Cengiz, Doç.Dr. İ. Dinçer, YDoç.Dr. H. Yakar, YDoç.Dr. O. Akın, YDoç.Dr. E. Koç, YDoç.Dr. Y. Evren, Dr. E. Örnek Özden, Dr. N. Erkan, Arş.Gör. E. Seçkin.

4Bakınız;

•Kılıç, A., Yenen, Z., "Haliç İçin Bir Planlama Modeli Önerisi", *Haliç 2001 Sempozyumu*, 3-4 Mayıs 2001, İ. Öztürk vd., editörler, İstanbul, İSKİ, ss. 64-77.

•Yücetürk, E., 'Haliç Silüetinin Oluşum - Değişim Süreci ve Kentsel İmge Yönünden Ele Alınması', *YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı'nda Z. Yenen'in danışmanlığında yüksek lisans tezi*, Haliç Belediyeler Birliği yayını, İstanbul, 2001.

•Yenen, Z., Yücetürk, E., "Haliç'in Mekânsal Bütünlüğü ve Siluet İrdelenmesi", *Haliç Sempozyumu*, 23 Mayıs'03, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 2004, ss. 591-603.